

M. L. Smulson

ANALYSIS OF THE PERSONALITY DEVELOPMENT PROCESS IN THE OLD AGE

The article deals with theoretical and methodological problems of a personality development in the old age as an indirect process of changes of the mental model to the wisdom and integration. The main tasks of the development in the old age are the following: successful overcoming of the crisis of ageing, victory over the fear of death and over the dementia. The old age is a specific age period, interpreted sometimes as a "social project". The role of old people in the construction of such a project and the possibility of restructuring their self-attitude and attitude towards their own old age problems are the extremely important. Analysis of the development and self-development in the old age, as well as their specifics, requires understanding of the lifetime development as a nonrectilinear process, according to which there is not only the upgrading of potencies, and there are ups and downs, amplification of the specified functions and the depletion of others. According to the G. S. Kostyuk's concept of self-development (self-motion) of personality, the development is associated with changes in mental models of the world. The mechanism of the development in the old age appears as "self-projecting". It follows that the general specifics of the development in the old age essentially act like person's self-development. The labor activity of self-development is a separate, specifically organized activity, which we consider as a leading activity in the old age. Among the new formations in the old age we primarily identify the updated (wise, integrative, restructured) mental model of the world.

Keywords: the old age, development, self-development, self-projecting, mental model, fear of death, dementia.

Подано до редакції 18.06.14

УДК: 316.61

Т. М. Титаренко

ЖИТТЄВІ ШЛЯХИ ОСОБИСТОСТІ: СПОСОБИ МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОСТІ

Особистість розглянуто як безперервне смислородження, що відбувається у ході практикування. Серед способів моделювання особистісної процесуальності проаналізовано фонові і перетворювальні практики. Показано, що конструювання нових смислів відбувається під час перетворювального, екстремального практикування, тоді як їхнє освоєння і підготовка до ініціації нового смислородження – під час практикування повсякденного, фонового. Визначено особливості виникнення відкритих, незавершених життєвих шляхів, не обмежених ані зовнішніми умовами, ані біологічним віком, ані соціальними стереотипами.

Ключові слова: життєві шляхи, особистісна процесуальність, смислородження, фонові і перетворювальні практики.

Як охопити різнобарвну, стереофонічну панораму особистісного життя у всій її складності, неочікуваності, багатомірності? Адже у теперішньому непередбачуваному світі особистість втрачає стабільність, перетворюючись на процес, плин, рух, стаючи суцільним мандрівником, пілігримом, подорожнім. Питання специфіки побудови такою стрімкою особистістю власного життєвого шляху стає все більш актуальним.

Сучасні дослідження особистісного життєконструювання дають підстави думати, що особистісна динаміка зазнає в епоху постмодерну не лише кількісних, а й якісних змін. Поступальний рух від дитинства до юності, молодості, зрілості і старості втрачає свою однозначну спрямованість, лінійну каузальність, і життєвий шлях позбувається своїх традиційних характеристик [3, 4, 5, 6].

Щоб зрозуміти, на що перетворюється історія сучасної особистості, втрачаючи колишню поступальну лінійність, однозначну суб'єкту спрямованість, слід з'ясувати специфіку різноманітної особистісної процесуальності.

Отже, метою статті є пошук відповіді на питання: що відбувається з еволюційністю особистісного розвитку в постмодерністському контексті.

Не намагаючись дати вичерпне визначення особи-

стості, підкреслимо лише її соціальну природу. І тут нас може зацікавити нове визначення соціального, що його пропонує один із теоретиків прагматичного повороту Андреас Реквиц (2002). Соціальне, на його думку, існує не в головах людей, не в дискурсі і не в інтерсуб'єктивній взаємодії. Соціальне насамперед існує в рутинізованих способах поведінки, тобто в практиках як непомітних з першого погляду, нерелексованих символічних структурах. Практики передбачають інтуїтивне розуміння того, що можна осмислено говорити і робити, враховуючи певні правила, принципи, інструкції [див. 1, с. 32-33].

Отже, особистість як соціальне створіння має властивість практикування. Поки новонароджений індивід не засвоїв таких повторюваних, колективних способів поведінки, він ще не став особистістю. Коли ж у контактах з оточенням він їх поступово напручує, тоді і перетворюється на особистість. Втрачаючи здатність практикувати, наприклад, під впливом важкого захворювання чи вельми поважного віку з його руйнівними наслідками, особистість знов стає індивідом.

Визначальною характеристикою особистісного практикування стає не звична неklasична дихотомія "Я" – "Інші", а синтетичне постнеklasичне новоутворення, яке можна назвати "колективністю", "співбут-

тям", "спільністю". Підкреслюючи саме цю властивість практик, А. Макінтайр визначає їх як вид кооперативної діяльності, що має історію [1, с. 210].

Вочевидь серед практик побудови особистістю власного життя є і фонові, рутинізовані, і перетворювальні, екстремальні. Доцільно розглядати їх у континуумі між двома полюсами: полюсом повсякденного, спокійного, звичного життя, якого всі ми так прагнемо, і полюсом життя бурхливого, несподіваного, ризикованого, якого останнім часом явно надмірно. В різні періоди особистість наближується до того чи іншого полюсу, по-різному використовуючи і переінтерпретовуючи набутий досвід.

Говорячи про рух особистості власним життєвим шляхом, бачимо існування двох світів, що конфронтують: "світу траєкторій" і "світу процесів", як їх назвали І. Прігожин та І. Стенгерс. Парадигмальний наслідок із цієї обставини – це не тільки і не стільки переорієнтація "від буття до становлення", скільки відмова від конфронтативного протиставлення цих двох світів. Буття і становлення сьогодні мають розглядатися не як протилежності, що суперечать одне одному, а як два співвідносних аспекти реальності [див. 4].

Процесуальність передбачає відносну прогнозованість, передбачуваність руху особистості життєвим шляхом. Кожен процес зазвичай характеризується стадійністю, і переходи від стану до стану передбачені порядком стадій, що можливо лише в штучних умовах [7]. В реальності вторгнення несподіванок, якими так багате кожне життя, постійно виштовхує особистість з процесуального ланцюга.

Отже, особистість самоконститується у світі становлення, виникнення, тобто у світі принципово процесуальному, залишаючись якоюсь мірою і в світі траєкторій тому, що кожне життєве завдання чергову траєкторію задає, а кожна несподівана подія чи то свою траєкторію нав'язує, чи наявну коригує.

Життєвий шлях сучасної особистості все більше нагадує не поступальний цілеспрямований рух в бік професійної, сімейної чи якоїсь іншої самореалізації, а суцільні подорожі, пригоди, мандри, які рідко вдається чітко спланувати чи повністю проконтролювати.

У знаковій книжці з такою сучасною назвою "Людина мандрівна" Г. Марсель зосереджується на випадкових, непередбачуваних ситуаціях, в які потрапляє людина під час подорожей. На його думку, людське життя рухається за законами драми. Буття, захарашене собою, протиставляється буттю незайнятому, спрямованому назовні, готовому віддатися справі. З опорою на Ж. Батая Марсель аналізує також актуальне для сьогоднішньої України буття на екстремумі, подорож на межу можливого [2, с. 209].

Кожен із нас постає від самої своєї появи на світ перед іншими і перед самим собою як така собі задача, умови якої виявляються недостатніми для її розв'язання. Людина не приймає пасивно правил поведінки, що їх пропонує середовище, оскільки вона не є звичайнісіньким інструментом, просто зчепленням коліщат. Особа не задана, вона не може сказати про себе: "Я є", бо вона є не істотою, а бажанням переступити через те, чим вона є і разом з тим не є, через дійс-

ність, в яку вона потрапила [2].

Протиставляючи осілу та кочову культури, Ж. Делез і Ф. Гваттарі зауважують, що ми традиційно пишемо історію з погляду людини, яка веде осілий спосіб життя, хоча вже треба спробувати зрозуміти історію, якою її бачать кочові народи [див. 3, 5].

Що це за кочові народи і чому такий підхід нас стосується? Відповідь на запитання дає З. Бауман. Якщо раніше кочівниками традиційно були скотарі, торговці, мореплавці, ремісники, мисливці, рибалки, бродячі музики, актори, розбійники чи найманці, то у сучасному світі з'явилися так звані неокочівники, досить успішні люди, образ життя яких не є цілком осілим. Вони можуть бути айтішниками (комп'ютерниками, програмістами), менеджерами, викладачами, вченими, політиками, спортсменами, акторами, шоуменами, гас-тарбайтерами, фрилансерами, навіть священниками [9]. Додамо до цього списку інтернетні мандри, в які щоденно занурюються все більше людей, та доступні кожному регулярні і тривалі телевізійні подорожування з каналу на канал (зеппінг).

Праця і дозвілля неокочівників мало відрізняються одне від одного, а життя перетворюється на суцільну динаміку, рух із країни до країни, від одного заняття до іншого. Їхнє діалогування з оточенням досить легко відбувається як на рідній, так і на інших мовах, у різних професійних, родинних та інших контекстах, забезпечуючи нові і нові плінні самоідентифікації. Їхня потреба в автономії передбачає хіба що тимчасове усамітнення, необхідне для сконцентрованої діяльності, і така автономізація лише сприяє більшій відкритості, толерантності, прийняттю представників різних етносів, релігій, політичних уподобань чи сексуальних орієнтацій. Віяло практик, характерних для цього сучасного бродячого люду, є набагато ширшим, ніж це було хоча б у позаминулому столітті, коли представники різних культур дуже сильно відрізнялися між собою.

Розглянемо запропоновані З. Бауманом способи руху життєвим шляхом, розповсюджені у постмодерному суспільстві: фланер, бродяга, турист і гравець [9]. Подібні способи моделювання процесуальності існували і раніше, але реалізовувалися вони лише маргінальними людьми у маргінальних місцях. Тепер ці стилі здійснюються більшістю в основному часі їхнього життя і в місцях, що є найбільш значущими. Вони стали тепер остаточно й безповоротно типовими образами життя сучасних особистостей з відповідними наборами практик життєконструювання, способів ведення діалогів, шляхів досягнення умовної автономії і тимчасової ідентифікації.

Фланер (flaneur) практикує прогулянки як спосіб життя, а не як спосіб проведення вільного часу. Зазвичай він є мешканцем великого міста, хоча і не обов'язково. Практикування гулянь сприяє незапланованій, невимушеній зміні окремих епізодів, фрагментів життя. Ці випадкові епізоди не перетворюються для фланера на значущі події, оскільки не мають ані причин, ані наслідків. Проживання життя як невимушеної прогулянки може відбуватися де завгодно, навіть у величезних торгових центрах – молах (цей термін відначально позначав алею для гуляння), які проектуваль-

ники роблять на заказ за міркою того, хто гуляє. Тут поверхні віддзеркалюються у поверхнях; тут щось купують, щоб прогулюватися, і прогулюються, щоб робити покупки. Ідентифікування змінюється відповідно до зміни віддзеркалюваних зображень. Для фланера з його практиками вільного спостереження, ігрового споживання теперішній час відірваний від минулого і майбутнього, і тому випадковим і несподіваним зустрічам гарантовано епізодичність.

Бродяга практикує свободу пересування, не маючи пункту призначення. Так він уникає путів минулого, позбавляється контролю. Бродяга непередбачуваний, бо ніколи не знає, куди рухатиметься наступного разу, і це його ніяким чином не турбує. Бродяжництво, за Бауманом, не має ніякого маршруту; його траєкторія складена із шматочків, що нагадують клаптеву ковдру. Будь-яке місце може стати для бродяги зупинкою, але він ніколи не знає, як довго залишатиметься тут; це залежить від терпіння і великодушності тих, хто його приймає, та від новин відносно інших місць, що пробуджують нові надії. Бродяга вирішує, куди повернути, коли досягає перехрестя; він ситуативно обирає наступну зупинку, читаючи назви на дорожніх знаках. Норовливий, авантюристичний і ексцентричний, він скрізь залишається чужаком, ні до чого і ні до кого не звикаючи.

Метою **туриста**, який рухається ніби не насправді, є новий різноманітний досвід, оскільки повсякденні радості швидко припадають. Туристам подобається дивний, химерний стан, ніби вони віддаються на волю хвиль, але важливо, щоб від цього стану можна було у будь-який момент відмовитися. Вони обирають враження, які мають бути безпечними, місця, які відрізняються крикливою, показною оригінальністю та безлічно добре маркірованих шляхів до відступу. Дивацтва у світі туриста вже не лякають, бо вони приручені, одомашнені, а струси входять до комплексу оплачених послуг з безпеки. В результаті використання таких практик життєконструювання гнучкий світ здається добрим, чуйним до бажань і примх; він будується і перебудовується з однією метою: збуджувати, радувати, розважати. У набір безпеки туриста обов'язково входить наявність затишного, звичного, спокійного дому, куди можна буде повернутися після безхмарних мандрів. Щоправда, оскільки саме життя перетворюється на велику туристичну пригоду, все менш очевидно, яке з місць відвідування є домом. Турист декларує, що йому потрібно багато простору, а простір – не та річ, яку можна знайти вдома. І тому дім зберігається на горизонті життя як дивна суміш укриття і тюрми.

У житті **гравця** немає необхідності і випадковості, передбачуваності і керованості, незмінності і безповоротності, закону і беззаконня, порядку і хаосу. Світ гравця гнучкий і невловимий, розділений на вервечку ігор, мета яких – перемога. Щоб досягти успіху, треба відмовитися від жалості, співчуття, милосердя чи співробітництва. І тут найважливішими практиками побудови життєвого шляху стають практики хорошої гри, що передбачають вдалі ходи, обережність, ризик, інтуїцію. Кожна гра має початок і кінець, і поки гра триває, її стіни непроникні для зовнішнього світу; голоси ззовні здаються гравцям приглушеними, невизначними.

Щоб бути впевненим, що гра не має довготривалих наслідків, кожен гравець (як і його партнери та супротивники) має пам'ятати, що "гра є усього лиш грою". Так гравець, завершуючи гру багаторічного шлюбу заради того, щоб щиро віддатися наступним жорстким іграм, вимагає від партнерки: "Ми – дорослі люди, давай залишимося друзями", і його зовсім не мучать докори сумління.

Порівнюючи всі чотири взаємопов'язані та взаємоумовлені способи особистісної процесуальності, характерні для постмодерну, Бауман підкреслює їхню спільність. Адже всі чотири стилі мають тенденцію робити людські стосунки фрагментарними і непостійними; всі вони не передбачають стійких прихильностей і далекосяжних наслідків; всі перешкоджають створенню довготривалих зв'язків із взаємними правами і обов'язками. Всі вони підтримують дистанцію між собою і Іншим, сприймаючи його як об'єкт естетичної, а не моральної оцінки, як справу смаку, а не предмет відповідальності.

Для фланера, бродяги, туриста, гравця як різних варіантів номадичної, кочової особистості всі особистісні модули певним чином видозмінюються. Ідентифікування стає ситуативним, множинним, діалогування втрачає усталеність і симетричність, практикування підпорядковується ігровому споживанню, автономізація то посилюється, то майже зникає зовсім.

Практикуючи мандрування, особистість намагається шукати у своїх подорожах якийсь сенс. Актом ініціації смислопородження стає процедура збою, що інколи спостерігається при розгортанні лінійного вектора процесуальності. Делез і Гваттарі називають її перехватом коду, додатковою вартістю коду, зростанням валентності, справжнім становленням. У тому ж ключі Ю. Кристева позначає в процедурі означування особливі «точки», які вона називає точками "затемнення смислу". Текстовий хаос, що виникає після втрати смислу, породжує нову семантику [див. 3, с. 570].

Під час осмислювання власного життя, його суперечливих завдань, несподіваних намірів, людина відстежує перетинання різних семантичних векторів, взаємодію несхожих інтерпретативних моделей. Повному оцінюючи пережите, вона раптом починає бачити інші причини того, що відбувається сьогодні. Занурившись у руйнівний хаос, переживши чергову життєву кризу і ставши сильнішою, особистість відмовляється від деяких звичних фонових практик і озиряє нові горизонти. Поставши перед складним і відповідальним життєвим вибором, вона ризикує і випробовує нові практики, втілюючи у такий спосіб свої задуми.

Події, з яких складається те, що традиційно називалося життєвим шляхом, поєднуються у сучасній особистості не в чітку структуру, а в ризому, що має креативний потенціал самоорганізації. Ризома вторгається в різні події еволюційні ланцюжки, інколи руйнуючи їх, а інколи створюючи нові. Одиначні епізоди сімейного, професійного, інтимного життя, які переживаються особистістю на різних вікових етапах, комунікуючи між собою і з зовнішніми умовами, конституюють певні ланцюжки, тематичні серії, з яких і складаються відповідні конфігурації життєвого шляху чи,

точніше, життєвих шляхів.

Навіть процес дорослішання, за яким непомітно настає і процес старіння, втрачає свою однозначну векторну спрямованість. Сучасна людина вже не відповідає колишнім уявленням про те, як мала б самореалізуватися, виглядати, одягатися, спілкуватися, практикувати у соціумі особа її віку. Звільняючись від застарілих соціальних стереотипів і набридлих фонових практик поведінки людини певного віку, особистість досягає певної свободи вікового руху. Так, вік, до речі разом із статтю, стають умовними одиницями, продуктом конвенційних угод особистості і значущого для неї культурного середовища.

Сьогодні все залежить від того, який сенс знаходимо, як тлумачимо зміст і значущість того етапу життєвого шляху, який вже пройдено, який долаємо і який ще попереду. Історична дистанція, що залишилася, перестає бути непроголошеним вирокком, а стає полем конструювання, в якому бере участь як особистість, так і її оточення, суспільство в цілому.

Інтерпретації змістових характеристик юнацтва, молодості, зрілості, старості експлікуються у розповсюджених в певних спільнотах практиках. Недарма набувають такої популярності широко обговорювані в Інтернеті життєві історії немолодих людей, які знайшли себе після 50-и, 60-и, 70-и, 80-и і більше років. Герої цих автонаративів починають пригати з парашутом під 70 років, засновують власний бізнес у 80, стають рок-зірками у 85 чи бігають марафони у 100 років. Автором одного з подібних проєктів і відповідної книжки-бестселера під назвою "Вік щастя" є справжній неокочівник, успішний бізнесмен, журналіст і фотограф В. Яковлев [8].

Здорова, активна, незалежна особистість, рухаючись несподіваними життєвими шляхами, створює території, які може покидати і реконструювати пізніше в нових умовах. Відповідно до територій, вона окреслює їхні межі, які відначально передбачається перетинати, порушувати, пересувати, міняти.

Відповідно до життєвого етапу, процес особистісного конструювання може спрямовуватися, наприклад, на посилення індивідуальної своєрідності, що потребує активнішого ідентифікування. Такі самовизначальні періоди, спровоковані життєвими кризами, зазвичай змінюються на протилежні, спрямовані на посилення власної соціальності, що досягається за рахунок освоєння нових практик взаємодії. Так, практикування тим-

часово починає домінувати над ідентифікуванням, щоб пізніше знову поступитися лідерством.

Актуальні ситуації, в які потрапляє особистість, інколи можуть підштовхувати її до відстоювання власних меж, охорони кордонів, нарощування захисних способів взаємодії. Усе це стає можливим, коли активізується процес автономізації від оточення, яке стає агресивним, безцеремонним, у чомусь небезпечним для особистісної цілісності. Коли ж ситуація перетворюється на цілком безпечну і сприятливу, в життєконструюванні відразу активізується режим діалогів, що сприяє більшій відкритості, толерантності, довірі до світу.

Життєва історія людини, фланера, бродяги, туриста чи гравця, не є суворо послідовною, і причинні ланцюги тут не вишиковуються у відповідну лінійну траєкторію. Тому коректніше говорити не про життєвий шлях, а про історії, про життєві шляхи кожного з нас у множині, які є нічим іншим, як різноманітними подорожами, мандрами у пошуках смислів.

Висновки

Особистість є процесом перманентного практикування у багатовимірному культурному просторі, під час якого відбувається безперервне смислопородження. Вона виникає, змінюється, набуває, зберігає і передає досвід у практиках, через практики, завдяки практикам. Практикуючи, вона не тільки відчуває себе часткою певних спільнот, а й постійно індивідуалізується, долаючи надмірну залежність від оточення.

Серед способів моделювання особистісної процесуальності слід назвати фонові і перетворювальні практики. Конструювання нових смислів, їхньої особистісної інтерпретації відбувається насамперед під час перетворювального, екстремального практикування, а освоєння смислів і підготовка до ініціації нового смислопородження – під час практикування повсякденного, фонового.

Традиційна еволюційність особистісного розвитку змінюється кардинальним чином. Поступальність єдиної цілісної життєвої історії вже майже не спостерігається. Натомість процеси ідентифікування, автономізації, діалогів, практикування, в яких проявляється плінна особистість, сприяють появі численних життєвих шляхів. Ці відкриті, незавершені шляхи не обмежуються ані зовнішніми умовами, ані біологічним віком, ані соціальними стереотипами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волков В. В. Теория практик / Вадим Викторович Волков, Олег Валерьевич Хархордин. – СПб.: Изд. Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2008. – 298 с.
2. Марсель Г. Homo viator. Прологемени до метафізики надії / Габріель Марсель. – К.: Видавничий дім "KM Academia, Університетське видання "Пульсари", 1999. – 320 с.
3. Можейко М. А. Генеалогія: [Електронний ресурс] / Марина Александровна Можейко // Енциклопедія. Історія філософії. – Режим доступу: <http://slovari.yandex.ru>.
4. Можейко М.А. Переоткрытие времени: [Елект-

ронний ресурс] / Марина Александровна Можейко / Энциклопедия. История философии. – Режим доступу: <http://slovari.yandex.ru>.

5. Можейко М. А. Постистория / Марина Александровна Можейко / – Энциклопедия – История философии // [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://slovari.yandex.ru>

6. Титаренко Т. М. Життєвий шлях особистості: практики конструювання / Тетяна Михайлівна Титаренко / Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – Вип. 94, Т. 2. Психологічні науки. – 2011. – С. 194–197.

7. Тюпа В. И. Эвристический потенциал наррато-

логии / Валерий Игоревич Тюпа / Теория и методология гуманитарного знания. Гуманитарное знание и образование. – Т. 2. Гуманитарные чтения РГГУ. – 2009. – С.78-86.

8. Яковлев В. Возраст счастья / Владимир Яков-

REFERENCES

1. Volkov, V. V., Kharkhordin, O. V. (2008). *Teoriya praktik [Theory of practices]*. Saint Petersburg : Izdatelstvo Yevropeyskogo universiteta v Sankt-Peterburge [in Russian].

2. Marsel, G. (1999). *Homo viator. Prolegomeny do metafizyky nadii [Homo viator. Prolegomenon to metaphysics of hope]*. Kyiv : Vydavnychiy dim "KM Academia, Universytetske vydannia "Pulsary" [in Ukrainian].

3. Mozheyko, M. A. Genealogiya [Genealogy]. *Entsiklopediya. Istoriya filosofii – Encyclopedia. History of Philosophy*. Retrieved from: <http://slovari.yandex.ru>. [in Russian].

4. Mozheyko, M. A. Pereotkrytiye vremeni [Time re-discovering]. *Entsiklopediya. Istoriya filosofii – Encyclopedia. History of philosophy*. Retrieved from: <http://slovari.yandex.ru>. [in Russian].

5. Mozheyko, M. A. Postistoriya [Posthistory]. *Entsiklopediya. Istoriya filosofii – Encyclopedia. History of philosophy*. Retrieved from: <http://slovari.yandex.ru> [in

лев. – М.: Манн, Иванов и Фербер, 2012. – 336 с.

9. Bauman Z. From Pilgrim to Tourist – or a Short History of Identity / Zygmunt Bauman // *Questions of Cultural Identity*. – London, 2000. – P. 18–35.

Russian].

6. Tytarenko, T. M. (2011). Zhyttievyi shliakh osobystosti: praktyky konstruiuvannya [Life journey of a personality: practices of designing]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnogo pedahohichnogo universytetu – Newsletter of Chernihiv National Pedagogical University*, 94, 194–197. (Vols. 2) [in Ukrainian].

7. Тюпа, В. И. (2009). Evristicheskiy potentsial narratologii [Heuristic potential of narratology]. *Teoriya i metodologiya gumanitarnogo znaniya. Gumanitarnoye znaniye i obrazovaniy – Theory and methods of humanitarian science. Humanitarian science and education*. (pp. 78–86). (Vols. 2) [in Russian].

8. Yakovlev, V. (2012). *Vozrast schastyia [Age of happiness]*. Moscow : Mann, Ivanov i Ferber [in Russian].

9. Bauman, Z. (2000). From Pilgrim to Tourist - or a Short History of Identity. *Questions of Cultural Identity*. (pp. 18-35) London [in English].

Т. М. Тутаренко

ЖИЗНЕННЫЕ ПУТИ ЛИЧНОСТИ: СПОСОБЫ МОДЕЛИРОВАНИЯ ПРОЦЕССУАЛЬНОСТИ

Личность рассмотрена как непрерывное смыслопорождение, осуществляющееся в ходе практикования. Среди способов моделирования личностной процессуальности проанализированы фоновые и преобразовательные практики. Показано, что конструирование новых смыслов осуществляется во время преобразовательного, экстремального практикования, тогда как их освоение и подготовка к инициации нового смыслопорождения – во время практикования повседневного, фонового. Определены особенности возникновения открытых, незавершенных жизненных путей, не ограниченных ни внешними условиями, ни биологическим возрастом, ни социальными стереотипами.

Ключевые слова: жизненные пути, личностная процессуальность, смыслопорождение, фоновые и преобразовательные практики.

Т. М. Tytarenko

PERSONALITY'S LIFE JOURNEYS: METHODS OF PROCEDURALITY MODELING

In the article the problem of evolutionary character of personal development in postmodern context is considered. There are four ways of making one's life journey suggested by Z. Bauman and widespread in postmodern society: flaneur, maverick, tourist and player. A flaneur takes walks as a way of life, not like a way of spending his/her free time. A maverick prefers freedom of travel having no destination. The aim of a tourist is to gain various experience as long as he/she can quickly get tired of everyday pleasures. In a player's life there is no necessity or chance, predictability and controllability, stability and immutability, rules and lawfulness, discipline and chaos. It was also found out that in a postmodern context a personality is considered as a continuous generation of meaning which occurs in the process of practising in multidimensional cultural space. He/she comes into being; changes; gains, keeps and shares his/her experience in practices, through practices and due to practices. Practising, he/she not only considers him-/herself as a part of certain communities but is being constantly individualized overcoming excessive dependence on environment. Among the means of modeling personal procedurality one can mention background and transforming practices. Creating new meanings, their personal interpretations is carried out, first of all, in the process of transforming and extreme practising; mastering new meanings and preparation for the activation of new generation of meanings is carried out in the process of everyday, background practising. Traditional evolutionism of personal development changes dramatically. Progressivity of one whole life story almost cannot be observed anymore. Instead of this, the processes of identification, autonomation, dialogization, practising in which a changing personality is developed contribute to emergence of various life journeys. These open and incomplete journeys are not limited by environmental conditions, biological age or social stereotypes.

Keywords: life journeys, personal procedurality, generation of meaning, background and transforming practices.

Подано до редакції 23.06.14